

hogy kik forgatják őket politikai fegyverként csip-csup személyes ügyekben. Igen, az igazságok legnagyobb kórsága a használatba vétel, az, ha kirakatba kerülnek, de hátul a műhelyben számító, élősködő percmemberkék lebzselnek, akiknek, ha a szükség úgy hozza, nem lesz gond átigazolni másféle igazságok zászlaja alá, de az én eszméimet immár súlyosan, talán végérvényesen lepusztították, kompromittálták. No persze, a társadalmi ideákkal mindig ez történik, csak hogy ez soha nem vigasztalja azt, akivel éppen történik. Rossz látnom az álszent haszonlesőket s az őszintén bosszúsomjas honfiakat is. Felélik az erkölcsi tótkénket, a hitelünket, amelyet szinte egy élet hosszán át gyűjtögetünk csöndes áldozatokkal, következetes hűséggel.

De hát kompromittálhatja-e az igazságunkat, ha az valóban áldozatosan megélt, megszolgált igazságunk volt, a „felhasználók”, a „kihasználók” bármekkora serege vagy a gyakorlatba való átültetés során szükségképpen keletkező kisebb-nagyobb torzulás? Éppen a veszély indokolja, hogy józan szigorúsággal tegyem mérlegre, de meg is védjem őket. A pánik, amely mind félresöpprésük, mind föllélésük láttán fog el, a gyötirelem, amelyet fiatal

családtagjaim elutasító szellemi magatartása vált ki belőlem, azt mutatta meg, hogy bár soha nem gondoltam rá, valamiféle szublimált formában igenis hittem a lélek halhatatlanságában. Legalábbis olyasféle túlélésben hittem, amit a hívők a lélek halhatatlanságának neveznek. Talán éppen a bennem lévőhöz hasonló riadalom generálta a vallásokban a túlvilág reményét: testem elenyészik, elvégzett munkám, nevem feledésbe merül, de az, ami egész életemet áthatotta: a szellemi-erkölcsi bázis, megmarad. A szavak elhalnak, de igazságuk érvénye tovább él.

Kifosztottnak is érzem magam, meg húzza is vállamat a nehéz zsák, amivel életem ezen állomására érkeztem. No nem a tizenkét év alatt felgyűlt írásokat érzem olyannyira súlyosnak, hanem hetvenhét év élettapasztalatát. Mindazt, amit a világról tudok, amely nemzedéki és szemléleti különbségeink ellenére mégiscsak közös világunk. Csak azt nem tudom még, hogy érkezés-e ez, hoztam-e valamit, vagy indulnom kell a pakkal együtt... Hová is? Mindenesetre tovább.

2018. június

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XIII.

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

Megkésett kiegészítés a *Magyar Értelmező Szótár* nem létező „szovjet megszállás” szócikkéhez.

Színház és Mozi 1949. november 4., a címlapon Konstancija Rojek, a jubiláló moszkvai Kis Színház neves művésznője.

Vezércikk: *A legnagyobb ünnep*. Természetesen hazánkban 1949-ben a *legnagyobb* ünnep nem magyar ünnep: „Közeledik a legnagyobb ünnep napja, a földkerekség minden dolgozójának ünnepe, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom harminckettedik évfordulója.” A képen Lenin elvtárs látható, deszkából ácsolt emelvényen égre tárt karokkal szónokol. „A Szocialista Forradalom győzelmével nemcsak a cári birodalom területén, Oroszország népeinek történetében, hanem az *egész emberiség történetében új korszak köszöntött be.*”

1949. november 4-én már *új korszak* van hazánkban: kommunistákat is akasztanak a kommunisták, nemcsak becsületes embereket.

A következő írás: *Film Leninről*. Az újságíró – ui. – elmeséli a film tartalmát – *Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog* –, az egyik képen közelről látjuk a lelkesen agitáló bolsevik vezért, a másikon Sztálin és Kalinyin között ül, mindhárman gondterhelten bámulnak a fotómasinába.

A következő oldalon két kép: *A magyar színházak ünneplik a 125 éves Moszkvai Akadémiai Kisszínházat*. Felső kép: a budapesti Nemzeti Színház színpadán két sorban ülnek az elnökség tagjai, a magyar színházművészet jelesei. Középen áll Gobbi Hilda, aki Major Tamás ünnepi méltatását olvassa fel. Az elnökség feje fölött két hatalmas portré: Sztálin és Lenin, s egy nagybetűs felirat, amelynek csak a második fele olvasható: „...az egyetemes proletár munka részévé kell válnia”. Örök titok: minek kell gazdagítania az elkövetkező években az *egyetemes proletár munkát*. (Vajon mi lehet az?) A szemközti oldalon rövid beszámoló: „A diósgyőriek

ilyen kulturmunkásokkal dicsekedhetnek, és ezért nem véletlen az, hogy 500 dolgozó egy teljes pihe-nőnapját adta oda, hogy megismerje a szovjet kultúra remekeit festményeken, színdarabokon és filmekben keresztül.”

Az *ilyen* kulturmunkás Majercsik Rezső elvtárs, aki korábban élmunkás volt, mérőműszer-lakatos, jelenleg – mi más lehetne egy élmunkás bolsevik 1949-ben hazánkban? – a miskolci Nemzeti Színház igazgatója!

A következő oldalpáron hatalmas fotó: „A Kis Színház nézőtere, mely a belső kiképzés, kényelem, akusztika és a közönség látása szempontjából páratlan a világon.” A *páratlan* természetesen túlzás, de a nézőtér látványa – a vacak papírra nyomott rossz minőségű képen is – valóban lenyűgöző: Miklós cár építtette a színházat, amelyben 1824. október 27-én tartották az első előadást.

A négyoldalas írásból megtudjuk: „A színházat a szovjet színpadi művészet fejlesztése terén tett kiváló szolgálataiért a szovjet kormány a Lenin-renddel jutalmazta. Több tagját Sztálin-díjjal tüntették ki.”

Lapozok. Ábel Péter írása: *Az emberekben élő tavasz*. A cikk írója áhítattal csodálja Alekszandrov szovjet filmrendező *Hurrá, tavasz* című filmjét: „Előttünk a megelevenedett álom, Moszkva óriási forgalma hömpölyög. Autók suhannak, a gyalogjárókon emberek tömege, éneklő fiatal lányok csoportja menetel, a háztetőkön munkások dolgoznak, Moszkva szépül, Moszkva boldog, Moszkvában tavasz van.”

A szemközti oldalon Á. P. a *Farkasverem* című „remekműről” számol be: „A tűzharcba azután beavatkoznak a Katysák. Jön a diadalmas szovjet hadsereg, és a szlovák partizánok velük menetelnek tovább Csehszlovákia felszabadításáért.”

A 14. oldalon végre szó esik a magyar színház-művészetről. Antal Gábor – 1946 óta szorgalmas és ügybuzgó besúgó, III/3-as ügynök, fedőneve: Dávid, illetve Dávid Mátyás – kioktatja az Operettszínház igazgatóját, a helytelenül gondolkodó színikritikusokat és a feleslegesen érzékenykedő Latabár Kálmánt; mindazokat, akik „nem hajlandók szembenézni a marxista-leninista kritika által felvetett nagy elvi kérdésekkel”.

Antal Gábor szembenézett. Belevakult.

A Színház és Mozi október 21-i számában jelent meg Majoros István az *ömlengő* kritikákat elutasító írása: „Erre a kritikátlan ömlengésre nincs szüksége a szovjet filmnek – de közönségünknek és filmeseinknek szüksége volna azoknak a film-művészeti problémáknak tárgyalására és elemzé-

sére, amelyeknek a szovjet film valóságos kincseshányója.” Ujvári Imre november 4-én a helyes marxista álláspontot képviseli, „helyre teszi” Majoros Istvánt, aki „úgy bánik a filmmel, mint a kofferes gyilkos feldarabolt áldozatával”. (Ujvári Imre kommunista újságíró, filmkritikus, 1945 után a Szabad Nép, a Szabadság, a Magyar Nemzet munkatársa, 1950-ben a Színház és Mozi rovatvezetője, 1957-ben az Újságíró Szövetség főmunkatársa. Majoros István író, műfordító 1945 után az Új Magyar Film Iroda vezérigazgatója, később a Mafilm lektora, a Magyar Rádió munkatársa, végül a debreceni Csonkai Színház dramaturgja.)

Lapozok. Beszámoló a Sztálin műveinek magyar nyelvű megjelenése alkalmából a Városi Színházban tartott ünnepi estről. „Ha Lenin kőszáli sas, akkor Sztálin nem marad mögötte ennek a kőszáli sasnak, hanem követi példáját...” Rudas László lakájszövegét „hatalmas, eget verő tapsorkán” éltette, és „az egész nézőtér felállt és percekig éltette Sztálint és Rákosit”.

És még nincs vége: négy filmből egy-egy fotó, *Lenin és Sztálin a szovjet filmen*. Még a sorminta is Lenin és Sztálin arcképe 1949. november 4-én a magyar színházi hetilapban.

Szívet gyönyörködtető rövid hír: „A Moszkvai Képzőművészeti Akadémia [ahányszor leírják, annyszor írják az újságírók másképpen a moszkvai színház nevét; gondolom, az olvasószerkesztő korábban talán élmunkás lakatos volt] 150 éves jubileuma alkalmából érdekes bemutató volt a Neményi papírgyárban. A Madách Színház legközelebbi darabjának, Szurov: »Szabad a pálya« II. felvonását mutatták be.”

A szovjet író darabját három héttel később, 1949. november 25-én mutatták be, a Színház és Mozi november 4-én a nyolc hete tartó próbafolyamatról közöl beszámolót. Szovjet mintára két rendező rendezte a darabot: Barta Zsuzsa, a színház frissen kinevezett igazgatója és Pártos Géza. A közreműködő színészek: Dajka Margit, Gombaszögi Ella, Tolnay Klári, Darvas Iván, Kemény László, Lehotay Árpád, Pécsi Sándor, Szirtes Ádám... Kívánni sem lehet rangosabb szereposztást!

A rendező, Pártos Géza így összegzi a darab s a színjáték mondanivalóját: „A dráma ideológiai mondanivalója: küzdelem a keletkező új és az elhaló régi közt. A cselekmény vasutasok közt játszódik. A kocsiforduló lecsökkentéséről van szó, amit egy fiatal mozdonyvezető és brigádja már megoldott. A vasút kényelmes vezetői, akik azonban meg vannak elégedve az eddigi eredményekkel, gátolják a mozdonyvezetőt és brigádját a haladás munkájában.”

Remek darab lehetett. Évtizedekkel később mesélte el Darvas Iván, hogy a bemutató előadáson a második felvonás végén kínos pillanatokat éltek át a színészek. A haladó mozdonyvezető a maradiakhoz húzó állomásfőnöktől nem fogadta el a jutalom-ajándékot, egy drága karórát. A várt tapsorkán helyett csend a nézőtéren, a nézők dermedten bámultak: számukra elképzelhetetlen volt – még mindenki emlékezett a csaszit zabráló szovjet katonákra –, hogy egy orosz ember visszautasít egy órát.

Dajka Margitot faggatja G. M. (Színház és Mozi, 1949. november 18.): A színésznő bölcs asszony, tudja, hol él. „Nem könnyű a szerepem! Tudom, nem vagyok még eléggé képzett ahhoz, hogy a szovjet asszonyt tökéletesen ábrázoljam.” Hangsúlyozza, hogy fejlődése érdekében természetesen sok szovjet regényt olvas, megnéz sok szovjet filmet, de bevallja: „Játszottam már orosz darabban, de azok másfélék voltak, mint ez a mai életet megmutató dráma. Csehovot, Tolsztojt, Dosztojevszkijt és Gorkijt játszottam eddig. Megvallom, ez a régi világ ismerősebb volt számomra, mint az újszerű szovjet dráma atmoszférája.”

A Szurov-darabot – „szovjet mintára” – rendezi két rendező, Pártos Géza főrendező és Barta Zsuzsa igazgató elvtársnő, aki felkészült, eltökélt kommunista. A Szovjetunióban nevelkedett, a moszkvai Színművészeti Akadémián színész szakon végzett, és 1948-ban a Madách Színházban kezdte magyarországi pályafutását mint segédrendező. A budapesti színházak államosításakor, 1949 májusában a Madách Színház és a Színház- és Filmművészeti Főiskola igazgatói állásától megváltó, a minisztérium Filmművészeti Főosztályának vezetőjévé előrelépő Hont Ferenc javaslatára a nagyon-nagyon megbízható elvtársnőt nevezik ki a színház igazgatójának. Igazgató elvtársnőként első és utolsó (fél) rendezése Szurov darabja.

Az elvtársnő rendez, Dajka Margit – visszafojtott türelemmel hallgatva az elvtársnő ostobaságait – egy idő után kirobbant, pontosabban felrobbant, és nem szalonképes kifejezésekkel illette az igazgató-rendező elvtársnőt. Darvas Iván úgy emlékezett: „Szegény Margit csak nyelt és nyelt, lila lett, visszatarotta indulatait, de egyszer kirobbant. E pillanat pedig akkor jött el, amikor az igazgatónő – nemrég került vissza Moszkvából – bennünket szidva valami olyat mondott, hogy maguk magyarok azt hiszik...”

Margitkának itt és ebben a pillanatban mindenből elege lett, és roppant indulatosan, nem idézhető szavak kíséretében küldte vissza az elvtársnőt oda, ahonnan jött, Moszkvába.

Próba végén dermedt csend: talán már itt is vannak az államvédelmi hatóság emberei: Pártos Géza tapintatos ravassága mentette meg Dajka Margitot – és mintha nem történt volna semmi, a történekről nem beszélt senki. Darvas Iván: „Egy hét múlva folytatódtak a próbák, a szegény Bakay Lajos, Dajka akkori társa minden próbán a színpalak mögött állt, és amikor látta, hogy Margit kékül és zöldül, sietve beszólt: *édesanyám, vigyázz, mit mondasz! Mondjál mindent, csak azt a városnevet ki ne ejtsd a szádon!*”

Szurov darabját a bemutatót követően 1950. február 6-ig minden este (hétfő szünnap!) telt ház előtt játszotta a Madách Színház. Barta Zsuzsa két évig igazgató: nem rendez, csak igazgat. 1949 és 1954 között tanít a Színművészeti Főiskolán, egy évet bolsevik kegyelemkenyéren a Nemzeti Színházban tölt, „társrendező” Major Tamás és Marton Endre mellett: Visnyevszkij *Feledhetetlen 1919* című színművét 1952. április 4-én mutatta be a színház. Aztán 1954-ben Barta Zsuzsa visszaosont kedvenc városába, Moszkvába. Harmincéves, készül az életre: hat évig aspiráns. Elvtársai – ki tudja, miért? – visszaküldik Magyarországra. Egy darabot rendez 1963-ban Egerben (Kállai István: *Férjek a küszöbön*), a következő színházi évadban kettőt Veszprémben (Meskó Barna: *Péter és János*; Sólyom László: *Játék a nádasban*), és 1964 őszén még egyet (Trenyov: *Ljubov Jarovaja*) Győrben, a még nála is jobban elfelejtett Margittai Gábor társaságában.

Barta Zsuzsa színházi életműve 1969-ben már csak tíz sort ért a Színházi Kislexikonban. „Kegyelemldöfés” a NET-en 2018-ban: „Barta Zsuzsa szerény jelenléte a magyar színházi életben a hatvanas évek közepéig követhető nyomon.”

Negyvenévesen tűnt el örökre a magyar színházi életből a huszonöt évesen már budapesti színházigazgató Barta Zsuzsa elvtársnő. „A nők Magyarországon csak a demokráciától kapták meg azt a jogot, hogy éppen úgy részt vegyenek az ország irányításában, mint a férfiak” – nyilatkozta öntudatosan az ifjú színház-igazgatónő (Színház és Mozi, 1950. március 5.).

Buta bolsevik: Barta Zsuzsa elhitte, hogy a proletárdiktatúra a demokrácia minősített változata.

Amikor örökre eltűnt Barta Zsuzsa a magyar színházi életből, a színészek – akiket néhányszor rendezett és két évig igazgatott – nem hullattak érte könnyeket. Ha sokáig élt az elvtársnő, megkeseredett öregasszony lehetett. Különösen akkor, ha hajlott korában rádöbbedt: csupán apró, de ártalmas, kártékony mellékszereplője volt Magyarországon szovjet megszállásának.